

структури, культура... Щоб завтра в Україні, враховуючи період учіння: школа (12 років) + вища освіта + магістратура+аспірантура (тобто близько 20 років) – були професіонали науковці, вихователі, вчителі, викладачі, медики, економісти, політики, правники – **право рівне для всіх**, бізнес, менеджери, будівельники, інженери..., загалом сучасні наука-освіта-техніка-технології-виробництво-управління, як ознаки позитивного образу України в Європі й світі.

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ОСОБИ ЯК ШЛЯХ ДО МАТЕРІАЛІЗАЦІЇ ІДЕАЛУ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Віктор САВЕНКО, Наталія ІГНАТЕНКО

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Громадянське суспільство та правова держава – це два взаємозумовлені процеси. Важко однозначно сказати, що було перше, втім, найімовірніше, саме громадянське суспільство дає передумови для конструювання правової держави, а законотворчість тут виступає принципом, режимом та гарантією їх забезпечення.

Будь-яке вчення щодо належного стану суспільства і механізмів його регулювання буде цілком релевантним щодо праворозуміння. Річ у тому, що право, правовідносини, правова діяльність природно впливають на свідомість людей у вигляді певних знань і оцінок, почуттів і звичок, що сукупно утворюють особливу форму суспільної свідомості – правосвідомість. У праві відображаються уявлення окремої соціальної групи або конкретного індивіда не тільки про саме право, але й про інститути держави, що забезпечують існування права: правосуддя, законності тощо. При цьому ступінь розвиненості правосвідомості є одним з найважливіших показників загального правового стану суспільства, його правової культури.

Процеси правового усвідомлення дійсності тими чи іншими суб'єктами суспільного життя не можуть бути правильно зрозумілі, якщо не розкрити властивих їм суперечностей. Наприклад, відображення в праві інтересів і потреб суспільства чи окремої людини говорить не тільки про відповідність, а й про певне протистояння цих інтересів і потреб. Це протиріччя є рушійною силою в розвитку правових явищ у демократичному суспільстві. Залежно від того, чи упорядкує людина свої особисті інтереси й потреби відповідно до суспільних, визначається спрямування її поведінки (правомірна чи неправомірна), а також ступінь усвідомлення принципів, ідей існування права.

Суспільно-правомірна активність людини у громадянському суспільстві залежить від наукової обґрунтованості, достовірності і глибини набутих нею знань про право й суспільно-правові явища з подальшим практичним застосуванням цих знань, а також від ступеня сформованого ціннісного ставлення у вигляді почуттів поваги, довіри до права.

Соціальний світ разом з частиною природного середовища, яка залучена людьми в їх життєдіяльність, становить сферу соціального порядку основним регулятивним аспектом якого є люди. Будь-який соціальний порядок повинен працювати як упорядкована система, «здоров'я», мобільність та життєздатність якої залежать передусім від засвоєння кожним її членом ustalених у ній правових та моральних норм. Перші (правові норми) формують його зовнішню, видиму оболонку, другі (моральні норми) – його невидиме внутрішнє ядро.

Видимий порядок – це форма, змістоутворюючі складові (певні організації, структури, установи) якої динамічні і можуть видозмінюватися та трансформуватися. Невидимий порядок – це зміст. Він включає духовної культури людей, яка складає гуманістичний вимір прогресу. В сукупності вони утворюють своєрідну модель поведінки, що містять інформацію про соціальні цінності та порядок взаємовідносин у суспільстві.

Порядок є незмінною умовою соціального прогресу, а прогрес – метою порядку. Стабільність соціального порядку визначається стабільністю відносин соціальної системи,

основним елементом якої є людина з властивою їй моделлю поведінки. Одним із шляхів формування правомірного прояву поведінки людини у суспільстві є ціннісне збагачення її свідомості та вдосконалення механізму її правового захисту.

Важливим фактором соціального порядку постає право, що покликане забезпечити соціальну стабільність та безпеку за допомогою норм права. Проте лише той соціальний порядок забезпечує стабільність і безпеку та прогрес, який передбачає побудову системи загальнолюдських цінностей, зокрема: цінностей людського буття, поваги до традицій, турботи про ближніх, інших підвалин цивілізаційного розвитку. У цьому сенсі, правовий порядок можна розглядати як мікрофеномен, що співіснує з онтологією й деонтологією усіх правових явищ, відповідаючи на питання не лише про те, якими є ті чи інші правові явища, але й якими вони мають бути.

Регулятивна функція права має здатність до нівелювання, відтак те, що раніше здавалося правильним, сьогодні вже може не виглядати таким. Правова активність населення падає, рівень порушень закону зростає, право стає засобом політичної та економічної боротьби, а не ідеалом, втрачається «сприйняття» норм позитивного права, за недотримання і за невиконання яких настає відповідальність, а це є важелем впливу на людину з боку держави. Що можна говорити за таких обставин про норми природного права, дотримання яких забезпечуються внутрішнім переконанням, совістю і моральними принципами людини? Ці норми, практично, ігноруються людьми, хоч є і такі люди, котрі всупереч обставинам не змінюють власних морально-ідейних переконань, не порушують суспільного і правового порядку.

Ми акцентуємо увагу на такому стані суспільства тому, що багато країн світу, зокрема й Україна, перебувають у фазі активної еволюції. Аномія неминуха при Переорієнтація суспільства на інші моральні, економічні, політичні та правові цінності, у ситуаціях економічних і політичних криз, воєн, революцій, змін ладу і форм правління призводить до неминучої аномії (своєрідної криза цінностей, що призводить до зміни правосвідомості населення).

Вплив суспільної аномії на правові цінності потрібно розглядати як кризу правової та політичної систем загалом (її основних цінностей), у якій право вже не спроможне підтримувати єдності в суспільстві, і тому, щоб уникнути неправомірної діяльності людини, потрібно звертатися до природно-правових цінностей. Відсутність відчуття належності людини до суспільства і держави, відчуття справедливості закону призводить до втрати людиною відчуття морального обов'язку і відповідальності перед вищою божественною силою. Людина починає скептично ставитися до правових цінностей і її єдиною релігією може стати філософія заперечення істини. Кореляція правових цінностей і норм права можлива як на рівні конкретної особи, формуючи в неї зумовлений рівень правосвідомості та правової поведінку, так і на рівні колективів та суспільств. Синергетичною складовою цього процесу виступає правовий порядок (адже він існує не лише в розрізі цінностей, але й має розвинену зовнішню структуру на рівні норм права).

Правовий порядок є не лише нормою-принципом, а й декларативною нормою – нормою-метою, до якої намагається сягнути будь-яке суспільство, що перебуває на шляху розбудови правової держави і громадянського суспільства. Цінність правового порядку зводиться до властивості правової реальності, а разом з тим і до ідеалу, цінності, гарантії та принципу правового життя цієї правової реальності, в якій одвічна ідея справедливості висувається на перший план. По цій причині його повномасштабне втілення – мета будь-якої правової системи.

Узагальнюючи вищесказане, можна твердити, що основними передумовами виникнення антиціннісної правосвідомості і, як наслідок, неправомірної діяльності людини у державі, є недоліки її взаємодії з навколишнім світом, з іншими людьми, а також аномія правових цінностей і на рівні індивідуальної чи масової свідомості. Позитивно-правові цінності, якщо під ними розуміти цінність закону, без сумніву, важливі, але цивілізаційний розвиток людства доводить, що дуже часто такі цінності, за умови, що вони претендують на

абсолютність, призводять до кризово-катастрофічних станів у суспільстві, і людина, намагаючись вийти з такого стану існування, неодмінно повертається до природно-правового ідеалу, через певні реформи і зміну власної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ступак А. Л. Соціальний порядок як необхідна умова стабільності суспільних відносин. *Держава і право*. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. № 51. С. 115–120.
2. Бабаєв В.К. Общая теория права: Краткая энциклопедия. Нижний Новгород, 1998. 315 с.
3. Малько А. В. Теория правовой политики: Монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 325 с.
4. Сапун В. А. Теория правовых средств и механизм реализации права. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского гуманитарного университета профсоюзов, 2002. 154 с.
5. Шундигов К. В. Синергетический подход в правоведении. Проблемы методологии и опыт теоретического применения: Монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 256 с.
6. Харт Г. Понятие права. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2007. 302 с.
7. Поляков А.В. Общая теория права: учебник. Санкт-Петербург: Издательство юридического факультета СПбГУ, 2005. 475 с.

ЦІННІСНІ ВИМІРИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІД МРІЇ ДО РЕАЛЬНОСТІ

Андрій ГРУБІНКО

Тернопільський національний економічний університет

Історія європейської інтеграції, втілення теоретичних ідей якої розпочалося по завершенні Другої світової війни, відзначається складністю і суперечностями, але загалом становить успішний шлях впровадження в життя залучених до неї держав і народів Європи стандартів демократії, ринкових відносин, соціального забезпечення, економічного добробуту, міжкультурної взаємодії і політичного співробітництва. Інституційно-функціональним втіленням європейської інтеграції став Європейський Союз як правонаступник Європейських Співтовариств (1952 – 1993 рр). Упродовж функціонування об'єднання пройшло непростий шлях утвердження на міжнародній арені в якості повноцінного суб'єкта міжнародних відносин, функціональним механізмом діяльності якого стала Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗППБ).

Генеza ЄС у формі його попередника Європейського економічного союзу (ЄЕС), створеного у 1957 році, та супутніх організацій, відбувався як інтеграційне економічне об'єднання, позбавлене міжнародних політичних амбіцій, що не виключало перспективи формування його зовнішньополітичної складової. Як зазначають Д. Гелд та Е. Мак-Грю, «на регіональному рівні Євросоюз за дуже короткий час привів Європу від хаосу Другої світової війни до світу, де суверенність відступає на другий план перед щодалі більшою кількістю зон спільних інтересів» [1]. У повоєнні десятиліття ідея політичної інтеграції, як і її складової – військової інтеграції, не мала шансів на реалізацію. Поступове впровадження елементів зовнішньополітичної кооперації держав Співтовариства на рівні ЄЕС у формі механізму Європейського політичного співробітництва (запроваджений у 1970 році) стало відображенням об'єктивної потреби в погодженні позицій держав об'єднання з актуальних питань міжнародної політики.

Історична специфіка СЗППБ ЄС як неординарного за своєю сутністю і завданнями практично впроваджуваного феномену зовнішньополітичної та військово-політичної